

A promoción institucional do galego na docencia e investigación universitarias

SALUSTIANO MATO DE LA IGLESIA

Director xeral de I+D+i

Cando se me pediu impartir a conferencia inaugural destas xornadas, algo que teño que agradecer, o primeiro que me pasou pola cabeza foi que quería combinar, dalgunha maneira, a reflexión persoal, do punto de vista da propia experiencia, coa reflexión como responsable no Goberno galego actualmente; ora ben, cunha importante dose de autocritica a respecto de como estamos traballando, de cal é a situación en que nos atopamos, e asemade na procura de ser o máis optimista posible con vistas a indicar algunhas ideas sobre como ou por onde podemos camiñar para que o uso do galego, sobre todo na docencia universitaria, se faga intensivo e extensivo.

De partida, gustaríame deixar clara unha cuestión a respecto dos prexuízos que existen en contra do uso do galego. Estamos en Europa si, mais dentro de Europa situámonos no Estado español, e durante moito tempo, sobre todo ao longo do último século, penetra en Galiza unha cultura moi arraigada que é a cultura monolingüe do Estado español. A devandita praxe política, que foi impositiva e represiva, fíxonos e fainos estar de costas ao mundo, tal como reflicten os nosos grandes problemas de penetración e presenza cultural, identitaria, no mundo; e non só iso, chega a producir algunha pregunta que todos podemos ler ou escoitar de moita xente que vive no noso país, en Galiza, como esta: «Como se puede aprender Matemáticas en gallego?» Até ese punto é elevado o nivel de desprestixio do galego a respecto do español, a respecto doutros idiomas, até o punto en que pode pensarse que en galego é imposible aprender algo, e en que crea e asuma isto quen o di. Por isto, antes de comezar a falar un pouco da promoción do uso da lingua galega no ámbito universitario, gustaríame situar contextualmente as ideas que quero poñer sobre a mesa.

Estamos aquí nunha situación en que, por unha banda, intentamos promover a identidade, a riqueza e todas as vantaxes que nos ofrece contarmos cun idioma propio como é o galego por medio do uso e a normalización lingüística; e, en fronte, temos outra parte da sociedade que está, por así dicilo, no snobismo. De feito, tanto é así que, ao fío do que estou comentando, hai enquisas en que pode verse como existe xente de Galiza que ve mal que se lles explique aos rapaces ensinanzas que non son as correspondentes ás materias de Lingua Galega ou Literatura Galega en galego, como se os rapaces non fosen entender ben Matemáticas, Ciencias Sociais, Historia... por lles seren ensinadas en galego.

Esa mesma xente que ten esa preocupación de que o seu fillo ou a súa filla non vaian ser listos se estudan en galego, ou non vaian aprender, estaría encantada se tivese o nivel económico necesario para mandalos ao liceo francés, alemán etc. e que todo llelo explicasen en inglés, alemán ou francés... E iso que, segundo as últimas estatísticas que puiden ler, o ámbito francófono é menor ca o lusófono. Xa que logo, temos que ser capaces de abrírlle os ollos a esta xente, e por iso hai que empezar a dicir con orgullo e con claridade que amais de a lingua galega ser fundamentalmente identidade, esa identidade trae consigo valores importantes e positivos.

Está demostrado cientificamente que a aprendizaxe na idade infantil de distintas linguas favorece o desenvolvemento intelectual e, sobre todo, a capacidade de comprensión e aceptación das distintas realidades da vida; dito doutro xeito, as persoas que aprenden varias linguas, que se moven en contornos diversos, son mellores, son máis abertas, menos monolíticas. En Galiza temos a posibilidade, xa de entrada, de forma natural, de que os rapaces aprendan a falar en dúas linguas, xa temos esa vantaxe e temos que aproveitala, darlle valor. A posición contraria, que xorde sobre todo nos núcleos urbanos, onde hai que evitar que se consolide, en relación ao uso normal e natural do noso idioma na escola é unha consecuencia da cultura monolingüe do Estado español.

Ben, para introducírmonos xa no mundo universitario, a ignorancia e o desprestixio larvado fan cada vez máis difícil a chegada ás aulas universitarias de alumnado que fale e se desenvolva dunha forma cómoda e natural en galego. Haberá xente aquí que teña máis experiencia ca min á hora de dar clases, mais levo vinte anos de docencia antes de estar no Goberno e ao longo deses vinte anos percibín primeiro un incremento dos galegofalantes e despois, nos últimos anos, un descenso clarísimo. Aquí hai, a meu entender, un elemento de involución moi ligado a ese fenómeno das cidades e á cultura monolingüe que se estivo e está a impoñer.

A conclusión de todo isto é que non só creo que temos que loitar pola oficialidade normativa, que é fundamental, pois o galego é o idioma de Galiza, mais o importante ao respecto é prestixiar o noso idioma, que sirva para autoidentificarnos e autodefinirnos, que sirva para sentirnos no mundo e que se nos identifique no mundo. Penso que todo o que vou comentar a continuación sobre a promoción do uso do galego no ámbito universitario e no Goberno galegos xira en boa medida arredor desta idea do prestixio, insiste moito en facermos visibles as bondades e vantaxes que ten usar, coñecer, o idioma galego, tanto para estarmos nós orgullosos del como para que aqueles que viñeren a Galiza o sintan como unha gran vantaxe, como un grande elemento de valor engadido. Por iso en todos os planos, todas as políticas universitarias de promoción de usos do idioma galego, ten que xogar un papel fundamental o prestixio, e neste sentido quero apuntar as tres ideas seguintes:

1) Cómpre traballarmos para que a comunidade universitaria teña o convencemento de que o uso do galego é esencial na vida académica, e o máis natural. É igual que coas especies en perigo de extinción, isto é, a todos nos preocupa que o tigre de Malaisia desapareza ou que os koalas desaparezan; pois ben, o galego é o idioma de Galiza e de non o usarmos, desaparece, e isto é moi grave, cando o noso idioma é o que nos fai visibles nun mundo en que a diversidade cultural é tan importante como a diversidade natural, por seguir coa analoxía.

Alén de ser un dos elementos chave da nosa identidade e algo que, como dicíamos ao principio, abre a mente, que nos fai máis globais e solidarios, termos un idioma propio e sabermos combinalo con outras formas e culturas, non nos enganemos, ábrenos tamén moitas portas a distintos tipos de comunicación, algo que temos que aproveitar.

2) En segundo lugar, o uso intensivo do galego na comunidade universitaria fai moito máis doado integrarmos outros idiomas, e a normalización lingüística da universidade pode ser a peza enganche á hora de poñermos en marcha un ensino plurilingüe, isto é, o que nos pode permitir pensar en facermos grupos de traballo en distintos idiomas. Así teríamos unha oferta docente rica, diversa e máis atractiva; de feito, nalgúns casos e algunhas experiencias que se viviron foi un elemento fundamental para atraer o estudantado estranxeiro.

Os estudantado estranxeiro, do Programa Erasmus ou outros, é moi receptivo á oferta idiomática diversa en calquera tipo dos estudos que quere levar adiante, mais esta tamén resulta moito máis atractiva á hora de atraermos o profesorado visitante ou de crearmos posgraos internacionais, porque temos algo que achegar, algo que é diferencial.

3) A terceira idea que quero transmitir a respecto da política lingüística universitaria é que o recoñecemento na calidade docente e investigadora do esforzo plurilingüe e do esforzo, en concreto, do uso do galego, é moi importante. Isto é, as universidades deben establecer un recoñecemento meritorio do uso do idioma galego, porque o que non pode ser é formularmos o feito de impartir a docencia en galego –ou por parte do estudantado, facer os traballos en galego, contestar os exames en galego– como algo unicamente vangardista no sentido ideolóxico, ten que ser algo natural.

Ora ben, é claro que os planos de normalización lingüística que están en vigor nas tres universidades galegas precisan achegas, axudas, para poderen intensificar cualitativamente a súa capacidade de implantación por medio destas tres liñas de actuación mencionadas. E cal debería ser o papel do Goberno? Evidentemente, o Goberno debe e tenta traballar en como ter en conta as políticas lingüísticas e o uso intensivo e extensivo do galego na docencia e na investigación universitarias desde o modelo de financiamento, é dicir, en como desde a achega económica que o Goberno lles fai ás universidades poden e deben ser considerados estes criterios.

Temos neste momento un modelo de financiamento que foi aprobado a comezos do ano 2005 e estará en vigor até o 2010; o Goberno galego anunciou a súa próxima reforma, algo que aínda está a ser discutido, mais é fundamental que no novo modelo de financiamento sexan tidas en conta estas ideas, que eu sen dúbida apuntarei. De feito, no modelo que estamos propugnando hai varios módulos polos cales se calculan as achegas financeiras para as universidades, e a existencia dunha política lingüística e o uso do galego, as súas necesidades financeiras, teñen que se incluír tanto no módulo de gastos estruturais, é dicir, nesos fondos que serven para pagar o funcionamento operativo e cotián da universidade, como nos contratos programa de proxectos. Así mesmo, é preciso marcármolles obxectivos ás universidades canto ao avance e cumprimento do seu plano de normalización lingüística, de tal maneira que en función dos resultados se reciba unha ou outra achega económica, como para calquera outro indicador. Estes ítems teñen que ser indicadores estruturais e deben aparecer como indicadores deste modelo.

Por outra banda, cando falamos de calidade universitaria do punto de vista da acreditación, sempre esquecemos examinar a aplicación da política lingüística universitaria, non estamos medindo isto, cando é un elemento enormemente cualitativo. Ora que todo isto entra na discusión que as universidades teñen que ter co Goberno para estableceren un modelo de financiamento e as cantidades de diñeiro que poden atinxir como contraprestación do cumprimento dos obxectivos marcados; mais evidentemente o Goberno debe desenvolver en paralelo programas específicos.

Así como temos programas para a calidade docente, e non está incluído o tema da normalización lingüística dunha maneira decidida, así como temos programas para fomentar a investigación, as infraestruturas etc., cómpre deseñarmos programas específicos para lles prestarmos apoio ás universidades á hora de desenvolveren as súas políticas lingüísticas e os seus planos de normalización lingüística como materialización destas. Poño algúns exemplos: a formación para o estudantado, os investigadores e o profesorado estranxeiros etc. que hai existe polo esforzo propio das universidades, non hai un ningún *input* por parte do Goberno; e outro tanto ocorre coa promoción da produción científica en galego ou cos programas de asesoramento e desenvolvemento de material didáctico para incorporar ao galego os tecnicismos dos distintos ámbitos do saber.

Ora ben, moitos compañeiros docentes nosos que falan de forma natural e habitual galego, cando chegan á clase pasan a empregar o castelán, que é o idioma en que aprenderon o que saben, ou se teñen que publicar un artigo, fano en inglés ou castelán por esa mesma razón. Cando eu fixen o salto ao uso do galego e, por suposto, non son perfecto, cometo moitos erros porque nunca me ensinaron galego na escola e estou a aprender decote, tiven que facer un esforzo, e a existencia de dicionarios terminolóxicos para o campo científico en que son profesor foime de grande utilidade. Así pois, refrome a que isto debe ser promovido desde o Goberno para todos os ámbitos do saber, e non hai ningún programa desta índole.

Desde o Goberno deberíamos conseguir crear certificacións de calidade e acreditacións do uso do galego para que este sexa un selo de marca, unha identidade con valor, con prestixio, e facermos que contén á hora de marcarmos as achegas económicas ás universidades dentro do modelo de financiamento. Despois está tamén o asunto da internacionalización do galego por medio da súa participación no ámbito lusófono, que é unha materia pendente, e o Goberno ten que desenvolver algún programa extensivo e intensivo nese sentido.

Ora ben, que estamos a facer desde a Dirección Xeral de I+D+i, cal é a nosa pequena achega no que ten a ver con que o galego sexa un elemento transversal da política científica? Hai tres elementos transversais que forman parte do substrato do Plano galego de investigación, desenvolvemento e innovación tecnolóxica 2006-2010, que bautizamos co nome de Plano INCITE, e que son a igualdade, a sustentabilidade e o idioma. Dise no preámbulo do devandito plano e buscamos que estean presentes no seu desenvolvemento dunha forma clara. Pois ben, cada ano imos reflexionando a respecto dos éxitos acadados, que foron razoables malia termos tamén bastantes erros, e neste intre estamos pensando en como mellorar a contribución que se realiza desde o INCITE á normalización da lingua galega.

Talvez for curioso, mais desde que en todos os programas de axudas, tanto de proxectos como de contratos etc., o uso do galego e o compromiso explícito de uso do galego teñen repercusión nos baremos, na puntuación, non houbo ningunha queixa por parte do sector privado en tres anos. E a verdade é que, sorprendentemente, as queixas que nos chegaron foron inferiores ao 5% de todos os expedientes que movemos, e todas proveñen do ámbito público, das universidades máis en concreto.

Con todo, ademais dun uso intensivo do galego en todos os campos, o que buscamos é que o galego penetre en todo tipo de accións, chegue a territorios insospeitados. Vou poñer tres exemplos para que se vexa como estamos promovendo desde o Plano INCITE o uso do galego en áreas e ámbitos que non pertencen á investigación en Filoloxía Galega, mais que producen unha visibilidade impactante do noso idioma.

1) O proxecto de empresa Tecnocom para o deseño dun sóftware sintetizador e de recoñecemento da lingua galega en código aberto. Este é un proxecto avanzado canto ao emprego de tecnoloxía, un proxecto de calidade que merece a axuda que lle foi outorgada, mais a condición de que o idioma de ensaio, piloto, e en que se vai comercializar en primeiro lugar sexa o galego.

2) Outro exemplo é o da Factoría de Sóftware e Multimedia, co proxecto dun tradutor automático avanzado en código aberto para o galego e o portugués.

3) Finalmente, en terceiro lugar, quero salientar o traballo de desenvolvemento e promoción do sóftware libre en galego que estivo a realizar o Centro de Supercomputación de Galicia (CESGA) e que foi financiado pola Dirección Xeral de I+D+i.

Así mesmo, contamos cunha liña de financiamento directo para proxectos de investigación cuxo obxecto de estudo, desde diversos enfoques, é a lingua galega. A devandita liña encádrase principalmente nun sector específico do Plano INCITE que é o chamado Sociedade e cultura, aínda que á vista dos exemplos anteriores tamén no sector denominado Sociedade da información. En conxunto todos os proxectos que se financiaron neste sentido contaron cunhas axudas duns cinco millóns de euros, unha cifra moi razoable de termos en mente o orzamento da Secretaría Xeral de Política Lingüística.

Como conclusión de todo isto, despois de compartir estas ideas, quero dicir que temos por diante moitas posibilidades, que temos moito que facer aínda e que hai moitísimas accións que poden levarse a cabo de maneira natural e amable para prestixiarnos o noso idioma e, sobre todo, desmontarnos de forma tranquila e sen ningún tipo de problema todos estes prexuízos de que falabamos ao principio.